

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет
Шосткинський інститут Сумського державного університету
Фармацевтична компанія «Фармак»
Управління освіти Шосткинської міської ради
Виконавчий комітет Шосткинської міської ради

ОСВІТА, НАУКА ТА ВИРОБНИЦТВО: РОЗВИТОК І ПЕРСПЕКТИВИ

МАТЕРІАЛИ

II Всеукраїнської науково-методичної конференції,

(Шостка, 20 квітня 2017 року)

Суми
Сумський державний університет
2017

УДК 9.94 (477)

**ВНЕСОК Я.М. ТОЛЛОЧКА У ПОВОЄННУ ВІДБУДОВУ
ВСЕСОЮЗНОГО НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ІНСТИТУТУ
ЛУБ'ЯНИХ КУЛЬТУР (1944 - 1950 РР.)**

С.М. Базиль

Глухівський національний педагогічний університет ім. О. Довженка.

вул. Києво-Московська, 24, м. Глухів, Сумська обл., 41400.

bsm_serg@mail.ru

Історія розвитку сільськогосподарської наукової справи в Україні не перестає бути актуальною в наш час, адже відкриття, думки і висновки вчених минулого не втрачають своєї важливості і сьогодні. Вивчаючи історію Всесоюзного науково-дослідного інституту луб'яних культур (ВНДІЛК) другої половини ХХ століття, не можливо не згадати про ту роль, яку у ній відіграв директор повоенних років - Толлочко Яків Михайлович.

Я. Толлочко народився 7 листопада 1899 р. у польському місті Томашові в родині службовця. У 1918 р. закінчив Московську гімназію. З 1918 р. до 1926 р. перебував у лавах Червоної Армії, де пройшов шлях від рядового червоноармійця до командира дивізіону легких танків. У 1923 – 1930 рр. був студентом механічного факультету Московському механічного інституту ім. М. Ломоносова. Під час навчання в інституті працював у конструкторських відділах заводу «Червоний факел» і Станції луб'яних волокон, в якості кресляра, техника, конструктора. Після закінчення інституту із 1930 р. працював в Інституті нових луб'яних культур (м. Москва) на посадах старшого інженера, заступника і завідуючого конструкторським відділом. Саме на цей період припадає початок його наукової роботи у галузі досліджень фізико-математичних якостей луб'яних рослин, що призвело до нових технологічних шляхів обробки лубо-волокнустих рослин і до нових конструкцій сільськогосподарських машин. В цей період під керівництвом Я. Толлочка сконструйована низка машин для цієї галузі: декортикатор ТР-5 (був замовлений в кількості 600 штук для обладнання заводів первинної обробки), декортикатор Д-2 і декілька інших машин експериментального порядку.

З січня 1932 року був призначений завідуючим конструкторським відділом Всесоюзного науково-дослідного інституту механізації сільського господарства, а у 1933 р. – технічним директором цього ж інституту. До періоду 1932 – 1934 рр. належить розробка конструкції і побудова машини для збирання конопель (КР-1), яка була передана у масове виробництво, а також загальне керівництво конструкторськими роботами інституту з підготовки експериментальних зразків машин для всіх галузей сільського господарства. Був започаткований новий метод обробки луб'яних культур з грубим стеблом (у зеленому стані). У 1933 р. пройшли випробовування першого зразку комбайна, які показали практичну можливість створення такої машини, а результати технологічних експериментів підтвердили економічну цілеспрямованість нового методу обробки луб'яних культур.

У 1934 - 1937 рр. Яків Михайлович навчався в Інституті Особливої Аспірантури Академії сільськогосподарських наук. У роки навчання сфера інтересів аспіранта полягала у відтворенні принципу спільного зминання і тріпання луб'яних культур, оформленого в конструкції машини НП-9, яка дозволила проводити виділення лубу із свіжозрізаних коренів. У 1935 р. Я. Толлочку була присуджена вчена ступінь кандидата сільськогосподарських наук, а у 1937 р. він був затверджений членом секції механізації Всесоюзної Академії сільськогосподарських наук ім. В. Леніна. У 1937 р. призначений керівником лабораторії механізації первинної обробки при Всесоюзному науково-дослідному інституті нових луб'яних культур.

У січні 1937 р. Я. Толлочко захистив дисертацію на здобуття вченого ступеня доктора сільськогосподарських наук. Предметом дисертаційного дослідження була тема: «Механізація уборки и обробки грубоволокнистих луб'яних культур».

У 1940 р. ВАК Всесоюзного Комітету у Справах Вищої школи йому було присвоєне вчене звання професора зі спеціальності: «Механізація сільського господарства».

З 1937 – по 1942 рр. м'яльно-тріпальні машини НП-9, НП-17 і НП-18 були перевірені міжвідомчими комісіями і втілені в сільськогосподарське виробництво [1].

У 1942 р. Я. Толлочко призначений директором Всесоюзного науково-дослідного інституту нових луб'яних культур. А після того як Постановою РНК СРСР від 5 квітня 1944 р. у м. Глухові, шляхом об'єднання двох установ створений Всесоюзний науково-дослідний інститут луб'яних культур, директором нового закладу.

В цьому ж році була проведена реєвакуція інститутів із Ташкенту і Починок у м. Глухів. В результаті об'єднання організаційна структура лубінституту набула наступного вигляду:

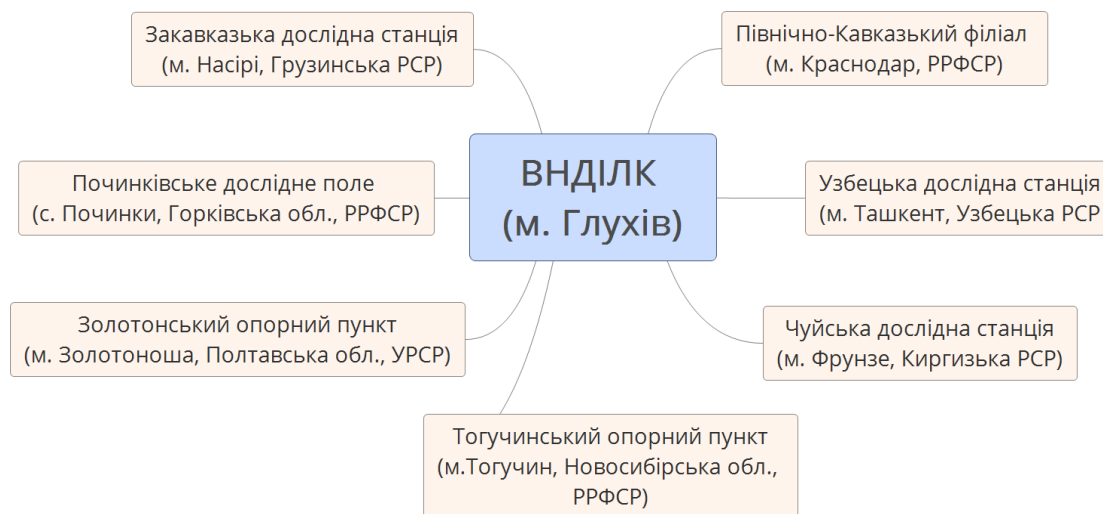

Рисунок 1 Схема організаційної структури ВНДІЛК у 1944 році

Роботу на посаді директора Я. Толлочко розпочав з відновлення науково-виробничої бази інституту. Після реєвакуції лубінституту була передана будівля Глухівського сільськогосподарського інституту, який так і не зміг відновити свою роботу після вигнання німців. В короткий термін керівництву вдалося відремонтувати головний і допоміжні корпуси ВНДІЛК, був відновлений житловий фонд, який дозволив розмістити всіх співробітників. В 1947 – 1948 рр. інститутом був побудований новий 8-ми квартирний будинок, в якому отримали житло родини працівників закладу.

У власність ВНДІЛК була передана електростанція, яка потребувала значних капіталовкладень на свою відбудову (90000 карб.) і тому її реконструкція була відкладена на 1949 – 1950-ті рр. Рішенням СНК Союзу отримане обладнання заводу первинної обробки [3, 7].

Дуже велика увага приділялась відновленню відділу агротехніки; лабораторій агрохімії, фізіології, захисту рослин; відділу селекції і насінництва, відділу економіки.

За період 1944 р. в господарстві інституту проводились відновлювальні роботи. Врожай підсобно-експериментального господарства, за виключенням картоплі і гречки, був задовільним. Відбудова проводилась також у Північно-Кавказькому філіалі і Золотоноському опорних пунктах, які були зруйновані під час німецької окупації [2].

Найгострішою проблемою ВНДІЛК в післявоєнний період була нестача кваліфікованих наукових кадрів. І для вирішення цього питання в інституті проводилась робота за наступними напрямками: збори працівників інституту, які працювали до війни, відновлення ліквідованої під час війни аспірантури, залучення

кваліфікованих кадрів на умовах сумісництва, підготовка і захист дисертацій. Обсяг роботи, яка була проведена в цьому напрямку був дуже вагомий, особливо якщо врахувати, що до війни у 1940 – 1941 рр. в двох інститутах працювало більше 70 наукових співробітників, в тому числі 6 професорів (із них 5 докторів наук), 28 кандидатів наук і більше 25 в.о. старших наукових співробітників. За період війни на фронт пішли 52 наукові співробітники, в тому числі 23 кандидати наук. На момент утворення ВНДІЛК 5 квітня 1944 р. в закладі працювали: 1 доктор наук, 2 професори і 8 кандидатів наук. Наприкінці 1946 р. в лубінституті нараховувалось уже: 1 доктор, 4 професори і 22 кандидати наук. А до кінця 1940-х років ця кількість значно збільшилась до 3 докторів наук, 21 кандидата наук, 37 старших наукових співробітників і 70 молодших [4].

Директор інституту приділяв велику увагу практичній і виробничій підготовці наукових працівників. Проводились курси по гуманітарним наукам силами, запрошених зі сторони спеціалістів в обсязі програми аспірантської підготовки, що дало змогу науковим працівникам без відриву від виробництва скласти іспити кандидатського мінімуму. Було організоване навчання науковців іноземним мовам, участь фахівців в роботах наукових нарад, сесій, конференцій із постановкою наукових докладів і повідомлень. Тільки у 1946 р. із загальної кількості наукових співробітників 52 особи, 30 із них взяли участь у роботах науково-технічних заходів за межами інституту [5].

У 1946 р. відновила свою роботу аспірантура, яка була однією із головних форм підготовки наукових кадрів по профілям і дисциплінам, які пов'язані з виробництвом луб'яних культур. Навчальна підготовка аспірантів тривала 3 роки і включала в себе самостійну роботу науковця з підготовки до наукової діяльності. Слід відзначити, що забезпеченість висококваліфікованими керівниками і наявність відповідної науково-дослідної бази надавало можливість якісно готувати майбутніх науковців. Уже в поточному році аспірантами стали 10 науковців [3].

Результатом роботи керівництва інституту над підвищенням теоретичної підготовки наукових співробітників у 1945 – 1946 рр. став захист кандидатських дисертацій 4 аспірантами. У 1946 р. започаткована велика підготовча робота до проведення експериментальних досліджень з докторських дисертацій [5].

До кінця 40-х років ХХ ст. проблема з кадровою нестачею була повністю вирішена. На науковців післявоєнного часу покладалися відповідальні завдання по швидкому відновленню і розвитку луб'яних культур взагалі і коноплярства зокрема. Тому вирішенням цього питання зайнялись провідні дослідники лубінституту. В період Другої світової війни під час евакуації, і в післявоєнний період вчені ВНДІЛК продовжували науково-дослідну роботу по виведенню і покращенню якості сортів луб'яних культур. Був виведений новий сорт конопель ЮС-122, який у порівнянні із сортом ЮС-58 давав врожай соломки менший на 5 %, але був більш скоростиглим (на 6 днів) і більш врожайним (на 19 %) ніж його попередник. Продуктивна робота проводилась колективами дослідних станцій і полів інституту. Золотоносським опорним пунктом лубінституту виведений сорт коноплі ЮС-84, який був більш врожайним за насінням і більш скоростиглим ніж італійська конопля. Узбецькою дослідною станцією виведені 3 нові сорти кенафу 0262, 03,19 і 0416, які значно перевищували характеристики вже існуючих по врожайності і якості волокна. Закавказька дослідна станція вивела 3 сорти клону рамі К-255, К-645 і К-738, що мали перевагу над стандартом за продуктивністю (48 – 80 %) [6].

У повоєнні роки ВНДІЛК були розроблені і запущені у виробництво сільськогосподарські машини (Таблиця 1).

Таблиця 1. Сільськогосподарські машини, розроблені ВНДІЛК у післявоєнні роки [6, 7]

№ з/п	Назва і модель машини	Призначення
1.	Культиватор ОТК	Для механізації міжрядної обробки конопель і південних луб'яних культур
2.	Коноплерозстилочна машина КР-2,7	Для механізації збирання зеленцових посівів південної коноплі в середній полосі СРСР
3.	Коноплезбиральна снопов'язалка КС-2,7	Для збирання середньоруської південної коноплі і кенафу
4.	Проста двобарабанна молотилка	Для обмолоту середньоруської коноплі
5.	Пристосування зерноочищеної машини ВІМ-СМ-1	Для очистки насіння конопель.
6.	М'яльно-тріпальна машина НІ-9 з ручною подачею сировини	Для виділення лубу із свіжозрізаних стебел південних луб'яних культур (кенафу, джуту, канатнику).
7.	М'яльно-тріпальна машина НІ-18 з ручною подачею сировини	Для виділення волокна із сухої трести південної і середньоруської коноплі
8.	Коноплем'ялка ВНИКО КМ-6-1	Для промину сухої трести коноплі
9.	Куделевиготовлювач ВНИКО УКП-2	Для переробки в кудельну сировину пенькових і льонових відходів, паклі, коротких стебел.

Інститут займався публікацією наукових праць своїх вчених. Так у 1944 – 1950 рр. були надруковані підручники «Культура конопли», «Выращивание и первичная обработка конопли», брошури «За высокий урожай семян конопли», «Вредители и болезни конопли», монографії «Передовики коноплеводства за 1947 год», «Коноплеводство СССР», «Новые лубяные культуры перспективный план развития и организации колхоза «Прогресс» Глуховского района Сумской области», статті по луб'яним культурам для сільського господарства. Почала друкуватися збірка наукових праць ВНДІЛК. Також були сформовані і прийняті виробництвом ряд інструкцій, пам'яток і агроказівок [8, 9].

Отже, провівши аналіз архівних матеріалів за період 1944 – 1950 рр. можна зробити висновки, що головним завданням Я. Толлочка на посаді директора ВНДІЛК було відновлення, збереження і розширення наукового фонду інституту. Тому одразу після повернення розпочалась робота по відбудовуванню корпусів інституту і відновленню наукового складу. Науковці отримали можливість не тільки займатись дослідженнями, а і підвищувати свій професійний рівень за допомогою організованого навчання на курсах і в аспірантурі, а також видавати свої напрацювання.

Список використаної літератури

1. Відомчий архів Інституту луб'яних культур Національної Академії аграрних наук України (ВАЛКНААНУ), особова справа наукового співробітника Я. М. Толлочка 1944-1950 рр., 16 арк.
2. ВАЛКНААНУ, Материалы Сессии Научного Совета института (ВНИИЛК). – (январь 1945 г.), 153 арк.
3. ВАЛКНААНУ, Отчеты о состоянии исследовательской работы, подготовки и использования кадров научных работников. – (декабрь 1946 г.), 75 арк.
4. ВАЛКУААН, Труды III сессии Ученого Совета института (17-13 октября 1946 г.), 189 арк.

5. ВАІЛКНААНУ, Труды IV/XXVII Сессии Ученого Совета института (21 февраля – 6 марта 1947 г.), 325 арк.
6. ВАІЛКНААНУ, Труды Ученого Совета института (27 октября – 1 ноября 1947 г.), 131 арк.
7. ВАІЛКНААНУ, Труды Ученого Совета института (21-24 июля 1947 г.), 77 арк.
8. ВАІЛКНААНУ, Труды XXXII-й сессии Ученого Совета института (5 – 14 февраля 1948 г.), 149 арк.
9. ВАІЛКНААНУ, Труды XXIII сессии Ученого Совета института (20 октября – 26 октября 1948 г.), 207 арк.